

Tallinna Muusika- ja Balletikool

KINNITATUD 02.10.2024. a
direktori käskkirjaga nr 1-2/24/48

MUBA GÜMNAASIUMI PRAKTILISE TÖÖ JUHEND

Tallinn 2024

SISUKORD

1. ÜLDSÄTTED.....	3
1.1. Õpilasuuring ja praktiline töö.....	3
1.2. MUBA gümnaasiumi lahendus.....	3
1.3. Praktilise töö eesmärk.....	4
1.4. Praktilise töö ettevalmistamine, juhendamine ja koordineerimine.....	4
1.5. Tehisintellekti kasutamine.....	4
2. PRAKTILISE TÖÖ PROTSESS.....	6
2.1. Praktilise töö valik.....	6
2.2. Kirjaliku osa kavandamine ja loomine.....	6
2.3. Kirjaliku töö esitlus, esitlusfaili edastamise tähtaeg.....	6
3. AJAKAVA.....	7
4. PRAKTILISE TÖÖ KIRJALIKU OSA ÜLESEHITUS.....	8
4.1. Tiitelleht.....	8
4.2. Autorideklaratsioon.....	8
4.3. Sisukord.....	8
4.4. Sissejuhatus.....	8
4.5. Põhiosa, selle pikkus ja lähenemisenurgad.....	9
4.5.1. Praktilise töö kirjaliku osa sisu on eksami/esinemise kavas olevate teoste kirjeldamine ja analüüs.....	9
4.5.2. Praktilise töö sisu ja eneserefleksioon.....	9
4.5.3. Praktilise töö kirjaliku osa sisu on muusikalise sündmuse korraldamine.....	10
4.6. Kokkuvõte / abstract.....	11
4.7. Kasutatud kirjandus / allikad.....	11
4.8. Lisad.....	11
5. VORMISTAMISNÕUDED, TÖÖ KEEL JA STIIL.....	12
5.1. Kirjaliku töö vormistusnõuded.....	12
5.2. Tabelid ja joonised.....	12
5.3. Keelenõuded.....	13
5.4. Refereerimine ja tsiteerimine; plagiaat.....	14
5.4.1. Viitamine.....	15
6. TÖÖ KAITSMINE JA HINDAMINE.....	16
6.1. Praktilise töö esitamise tähtaeg ja hindamine.....	16
6.2. Hindamismudel.....	17
LISAD.....	18
LISA 1. TIITELLEHE NÄIDIS.....	18
LISA 2. SISUKORRA NÄIDIS.....	19
LISA 3. VIITAMINE, KIRJANDUSE NIMEKIRI - NÄITED.....	20

1. ÜLDSÄTTED

Eesti Vabariigis kehtiv põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (PGS) sätestab, et gümnaasiumi lõpetamiseks tuleb rahuldavalt sooritada: 1) gümnaasiumi koolieksam; 2) õpilasuurimus või praktiline töö. (<https://www.riigiteataja.ee/akt/111032023075#para31lg8>)

1.1. Õpilasuurimus ja praktiline töö

(1) Õpilasuurimus on õpilase või õpilaste poolt õppekava raames ette valmistatud kirjalik töö. Õpilasuurimus põhjendab probleemivalikut, annab ülevaate uurimuse taustast, püstitab uurimisküsimused, põhjendab meetodi valikut, kajastab andmeid ja tõendusmaterjali kogumist, kirjeldab tulemusi ning esitab tulemuste analüüsi, järeldused ja kokkuvõtte, kasutatud allikate loetelu ning resümee eesti ja võõrkeeles. Õpilasuurimus on alapärane, objektiivne ja süstemaatiline ning uurimuse tulemused on tõendatavad, mõtestatud ja selgitatud. Õpilasuurimus kajastab õpilase uurimistulemusi ja seisukohti ning ei piirdu üksnes refereerimisega.

(2) Praktiline töö on õpilase või õpilaste poolt õppekava raames loodud teos, õpilasfirma, tehnoloogiline lahendus, õppematerjal või projekt ja selle kirjalik kokkuvõte. Kirjalik kokkuvõte avab praktilise töö tausta, lähtealused ja eesmärgid ning kirjeldab kontseptuaalset lahendust, töö aktuaalsust, tööprotsessi ja töö tulemust. Kooli õppekavas võib piiritleda, milliseid praktilisi töid selles koolis ette valmistada saab.

1.2. MUBA gümnaasiumi lahendus

Tallinna Muusika- ja Balletikooli (MUBA) põhimäärus § 6. „Kooli tegevuse eesmärgid ja ülesanded“ sätestab: „Kooli tegevuse eesmärk on koondada kooli tugevaima potentsiaaliga muusikuid ja tantsijaid Eestist ja teistest riikidest, luua neile arenguvõimalused inspireerivas keskkonnas ning toetada nende kasvamist rahvusvahelisel tasandil konkurentsivõimelisteks professionaalideks.“ (HTM, 2021, RT <https://www.riigiteataja.ee/akt/120042021009>)

MUBA gümnaasiumis on võimalik õppida järgmistel klassikalise muusika erialadel: keelpillid, klahvpillid, löök- ja puhkpillid, koorijuhtimine, muusikakultuur, helilooming ja klassikaline laul. MUBA gümnaasiumi esmane roll siin koolis õppides on pühenduda oma erialale. Gümnaasiumi lõpetamiseks vajaliku erialaeksami ettevalmistamine on kogu gümnaasiumi vältel toimuv protsess. See kätkeb endas esinemisi nii solistina, kammerkoosseisudes kui ka suurtes kollektiivides (koorid, orkestrid), osalemist muusikasündmustel, vahel ka nende korraldamist, sadu harjutustunde. Praktilise töö sisulise osa nõuded ei kohaldu muusikakultuuri õpilastele, kes teevad oma eriala raames 11. klassis uurimistöö - vastav juhend erialaõpetajal.

Juhindudes PGSi lõikest § 1. „Õpilasuurimus ja praktiline töö“ punktist (2) „Kooli õppekavas võib piiritleda teemavaldkonnad, kus õpilasuurimusi ja praktilisi töid ette valmistada saab ning piiritleda, milliseid praktilisi töid selles koolis ette valmistada saab.“ käsitleb MUBA õpilase osalusel või algatusel muusikaga seotud sündmust (esinemine, erialaeksam, muusikasündmuse korraldamine, kunstiline juhtimine vmt) praktilise tööna, millele lisandub kirjalik osa.

Praktiline töö koos kirjaliku osaga:

- tehakse XI klassis (G11);
- säilitatakse MUBA Drive'is vastavate tööde kaustas;

- sisaldab autorideklaratsiooni, st töö tuleb esitada digiallkirjastatult, millega töö autor võtab endale vastutuse selle eest, et tegemist on autori loominguga ning teistele kuuluvad mõtted (sh Chat GPT jt keelemudelite abi) on nõuetekohaselt viidatud.

1.3. Praktilise töö eesmärk

MUBA gümnasisti praktilise töö eesmärk on eelkõige saavutada professionaalsus oma erialal, ent sama tähtis on oskus end sel teekonnal analüüsida ning mõtestada oma tegevust kultuurikontekstis laiemalt. Praktilise töö kirjalik osa võimaldab tegeleda teadliku eneserefleksiooniga, samuti laiendab muusiku silmaringi (nt muusikaajaloos, loomemajanduses, esinemispsühholoogias vmt), on abiks karjääri planeerimisel ning toetab noore muusikaisiksuse terviklikku arengut.

Praktilise töö kirjaliku osa ettevalmistamisel ja hindamisel on eesmärk õpilase loova eneseväljenduse, koostöö ja iseseisvalt töötamise oskuse arendamine ning järgmiste oskuste omandamine:

- loodava praktilise töö kohta taustinformatsiooni kogumise ja analüüsimise oskus;
- teoreetiliste teadmiste praktilise rakendamise oskus;
- tegevuse ajalise kavandamise ja kavandatu järgimise oskus;
- teadusteksti koostamise oskus;
- oma tegevuse ja töö analüüsimise oskus;
- töö korrektse vormistamise oskus;
- tekstitöötlusprogrammide jm digilahenduste kasutamise (sh digiallkirjastamine) oskus;
- kokkuvõtte koostamise oskus;
- töö esitlemise oskus.

1.4. Praktilise töö ettevalmistamine, juhendamine ja koordineerimine

Praktilisel tööil võib olla üks või mitu õpilasautorit, kelle panus töösse on selgelt näidatud ja eristatav. Kõik autorid peavad osalema töö esitlemisel.

Protsessil on koordinaator, kes haldab ülevaadet kõigi XI klassi õpilaste tööde kohta.

Praktilise töö vastutav juhendaja on kooli töötaja. Lisaks kooli töötajale võib kaasata juhendaja väljastpoolt kooli.

Õpilane pakub kirjaliku töö teemat valides ise välja, kes võiks olla juhendaja. Soovid ja vajadused vaadatakse üle ning koostöös koordinaatori, klassikalise muusika õppejuhi, juhtõpetajate, erialaõpetajate ja/või muusikaajaloo õpetajatega tehakse lõplik otsus.

1.5. Tehisintellekti kasutamine

Tehisintellektiks loetakse tarkvara või isekäituv seade, mis suudab jäljendada inimhõimust ja konkreetse ülesande lahendamiseks tunnetada väliseid sündmusi ning neile eesmärgipäraselt reageerida (Sõnaveeb, 2023)^[1]. Tehisintellekti abil saab luua teksti, koodi, pilte jne.

Tehnoloogia sihipärane kasutus ei ole plagiaat ega pettus, kui see on õppija poolt korrektselt viidatud ja oli õpetaja poolt antud ülesandes lubatud või polnud selgesõnaliselt keelatud.

Tehisintellekti kasutamine on käsitletav kõrvalise abina, kui see ei ole selgesõnaliselt osa ülesandest ja kui ülesande koostamisel on kasutatud tehisintellekti, siis peab õppija selle **metoodikana** välja tooma, st **kirjeldama metoodika peatükis tehisintellekti kasutamist**.

Tekstiroboti kasutamist olukorras, kus see on selgesõnaliselt keelatud, tuleb käsitleda akadeemilise pettusena. Iga õppija vastutab enda esitatud tööde eest ise, olenemata kas ta kasutab selleks juturoboti, tekstiparendustööriista, tõlketööriista vmt abi või mitte.

Tekstirobot ei ole teksti (kaas)autor, vaid vahend, mida kasutada teksti koostamisel. Selle või muu tehisintellekti rakenduse kasutamine motiveerimata mahus või selle kasutamisele viitamata jätmine on akadeemiline petturlus.

Kui tekstirobotit kasutatakse kirjaliku töö kirjutamisel, tuleb metoodikat käsitlevas peatükis selgitada selle kasutusviisi: näiteks kirjeldada, milliseid küsimusi esitati, milline oli tekstirobotilt saadud väljund ja mil määral seda muudeti. Konkreetset kasutusviisi saab tekstis ka jooksvalt kirjeldada. Saadud väljundi täistekstid võib panna töö lisasse. Tekstiroboti kasutamise viisi kirjelduse järgi peab olema üheselt mõistetav, millises ulatuses ja millisel moel on seda töös rakendatud.

Kasutatud allikate loetelus tuleb ära märkida:

- tekstiroboti looja;
- kasutatud tekstiroboti versiooni aasta;
- konkreetne tekstirobot ja selle versioon;
- keelemudeli tüüp või kirjeldus;
- tekstiroboti veebiaadress. (vt Viitamine ja kirjanduse nimekiri, näide 12. Tehisintellekt, [LISA 3](#)).

[1] Sünonüümid: AI, tehismõistus, tehisaru, tehistaip, TI (Sõnaveeb, 2023).

2. PRAKTILISE TÖÖ PROTSESS

Tegemist on juhendatud õppeprotsessiga, kuid õpilasel on vastutus enda aja planeerimisel. Oluline on õpilase initsiatiiv nii teema valimisel kui ka protsessi juhtimisel.

2.1. Praktilise töö valik

Praktiline töö on õpilase erialane või ka laiemalt muusikaga seotud konkreetne tegevus: erialaeksam, esinemine (kas solistina, ansamblis või kollektiivis), muusikasündmuse korraldamine, mingi kollektiivi kunstiline juhendamine vmt. Sellest lähtuvalt saab valida järgmiste võimaluste vahel:

1. Erialaeksami vm esinemise kavas olevate teoste kirjeldamine ja analüüs.
2. Muusikasündmuseks (erialaeksam vm esinemine) valmistumise protsessi kirjeldus, sündmuse kirjeldus, eneseanalüüs selle protsessi taustal
3. Muusikasündmuse korraldamine.

2.2. Kirjaliku osa kavandamine ja loomine

Õpilane avab arvutis faili ja alustab mõttetegevust:

- teema piiritlemine;
- ajakava loomine – millised tegevused ja mis järjekorras tehakse;
- praktilise tööga seotud materjali kogumine (nt eksamikava annotatsioonide puhul luua tekstibaas, mida lugeda; sündmuskorralduse puhul mõelda läbi, kellega koostööd teha jmt);
- materjali ja detailide süstematiseerimine;
- tekstitöötlusprogrammi (Google Drive, Word, Pages vm) valimine ja selle võimaluste selgeks õppimine, vajadusel juhendamise soovist teatamine;
- praktilise töö salvestusvõimaluste läbimõtlemine ja ettevalmistamine.

2.3. Kirjaliku töö esitus, esitlusfaili edastamise tähtaeg

Praktilise töö kirjalik osa tuleb vormistada nõuetele vastavalt (vt 5. peatükk). Kirjaliku osaga peab kaasas olema praktilise töö (erialaeksami, esinemise vm muusikasündmuse) salvestus (link salvestusega). Kui praktiline töö (eksam, esinemine, kontsert) on toimunud ja kirjalik osa valmis, toimub tehtud töö esitlemine. Esitlusel osalevad kõik vastava klassi õpilased, lisaks neile juhendajad jt õpetajad – komisjon.

Esitluse all peetakse silmas töö autori(te) esinemist koos slaidide tutvustamisega.

Oluline:

- esitluse ajaline pikkus: *max* 3 minutit
- esitluse slaidide ülesehitus:
 - sobiv tervitus;
 - sõnastada töö eesmärgid;

- ülevaade tehtud tööst (kirjaliku osa põhipeatüki sisu), siin võib näidata ka lõike salvestusest, fotosid jm illustreerivat materjali;
- tulemused, järeldused; kogemuse jagamine, tegevusplaan tulevikuks;
- kui slaididel on kasutatud kellegi teise teksti kui autori oma, siis viited;
- tänuavaldus.
- slaidid peaks olema neutraalses, ühtlases stiilis; ei sobi kasutada kahemõttelisi sümboleid või üldist kujundust liiga kirevaks ajada;
- esitlust ette valmistades tuleb läbi mõelda ka riietus ja keelekasutus, et publiku ees seismine oleks soliidne.

Esitlus tuleb koordinaatorile tema muba.edu.ee aadressil edastada Drive'i lingina vähemalt kaks tööpäeva enne esitlust.

3. AJAKAVA

Ajakava sõltub praktilise töö valikust (nt kui õpilane on valinud praktiliseks tööks erialaeksami, siis selle kirjaliku osa kirjutamine jääb III trimestrisse; kui õpilane valib jõuluballi bigbändi kunstilise juhtimise, algab töö kohe), kuid üldine dünaamika võiks olla järgnev:

- oktoober – teema on valitud, see teatada koordinaatorile, lisada ka soov, kes võiks juhendada;
- november – juhendajaga on (vähemalt) esimest korda kokku saadud november – seminar klassijuhataja (koordinaatori) tunnis, kus iga õpilane annab väga lühikese (1 minut) ülevaate: mis sündmuse ta oma tööks valis, kes juhendab ja mida järgmiseks sellega seoses kavandab;
- jaanuar/veebruar – vaheseminar, õpilane annab kiire ülevaate oma töö arengutest;
- hiljemalt maikuu – praktiline töö ise (esinemine, muusikaline sündmus vm);
- juuni – esitlus.
- Teemavaliku fikseerib ja ajakava aitab jälgida koordinaator.
- Ajakavast mitte kinnipidamine võib mõjutada lõpphinnet, oluline on mõista tööprotsessi järjepidevuse tähtsust ning austada juhendaja(te) ning koordinaatori õigust oma tööd õigel ajal teha.
- Vajadusel saab abi kutseõppe õpitee moodulist, oluline on suhtlus koordinaatoriga, võib kaasata ka eesti keele ning muusikaloo õpetaja, haridustehnoloogi, erialaõpetaja, klassikalise muusika õppejuhi.

4. PRAKTILISE TÖÖ KIRJALIKU OSA ÜLESEHITUS

Praktilise töö kirjalik osa ehitatakse üles klassikalise akadeemilise kirjatöö põhimõtteid järgides.

4.1. Tiitelleht

Tiitellehel peavad olema kooli nimi, töö autori ees- ja perekonnanimi, töö pealkiri, töö liik (praktilise töö kirjalik osa), juhendaja ees- ja perekonnanimi ning töö kaitsmise koht ja aasta.

Tiitellehe elemendid vormindatakse Times New Roman kirjas suurusega 14 punkti. Erand on töö pealkiri, mis trükitakse suurtähtedes ja tehakse suurusega 14–16 punkti (vt näidis [LISA 1](#)).

4.2. Autorideklaratsioon

Autorideklaratsiooni mõte on tagada, et töö autor võtab vastutuse selle eest, et ta ei ole tööd kirjutades kasutanud kellelegi teisele kuuluvat intellektuaalset omandit pahatahtlikult, jättes märkimata viited. Tööd (digi)allkirjastades kinnitab autor, et autor on tööpoolest tema, mitte tehisaru või mõni teine inimene.

Autorideklaratsiooni tekst:

Kinnitan, et olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud. Ühtlasi luban MUBA-l enda tööd MUBA Drive'is säilitada. Kui minu töö saab olla kellelegi heaks eeskujuks, luban seda õppeotstarbelisel eesmärgil edaspidi kasutada.

Kuupäev

Töö autori nimi

4.3. Sisukord

- Sisukorras tuleb esimesena nimetada sissejuhatust.
- Sisukord on liigendatud - visuaalselt eristuvad peatükid ja alapeatükid.
- Peatükid ja alapeatükid on nummerdatud.
- Leheküljed on nummerdatud alates sisukorrast.
- Sisukorra vormistamisel kasutatakse tekstitöötlusprogrammis olevat automaatset sisukorra loojat.

Vt näidet [LISA 2](#).

4.4. Sissejuhatus

Sissejuhatus, mille kogupikkus ei tohiks ületada 1 lehekülge, kätkeb järgmist:

1. teema valiku põhjendamine;
2. töö eesmärgi piiritlemine: mida tahetakse praktilise tööga saavutada; kas, kus ja kelle poolt võiks töö tulemused leida kasutamist ja/või arendamist;
3. töö teoreetilise tausta, kasutatavate andmete ja meetodite lühitutvustus;
4. töö ülesehituse selgitamine: millistest osadest töö kirjalik osa koosneb;

5. kui autor peab vajalikuks, saab sissejuhatuses avada asjaolusid, mille selgitamine aitaks lugejal tööd paremini mõista (nt esile kerkinud probleemid, praktilise tööga seotud spetsiifilised nüansid jmt);
6. sissejuhatuses sobib ka nimetada inimesi või organisatsioone, kes pole töö otsese juhendamise seotud, kuid kellelt autor on abi või inspiratsiooni saanud.

4.5. Põhiosa, selle pikkus ja lähenemisenurgad

Põhiosas käsitletakse teemavalikut põhjalikumalt, siin võib sõltuvalt teemast läheneda erinevalt. Põhiosa seab fookuse õpilase praktilise töö (MUBA gümnasisti muusikaline tegevuse) mõtestamisele kas siis teoreetiliselt kultuurikontekstis või enesevaatluse kaudu.

Eneserefleksioon (autoetnograafia) võimaldab avastada mingeid üldisi teadmisi isikliku kogemuse kaudu.

Põhiosale võib lisada foto- ja videomaterjali ning muud asjassepuutuvat: noodid, tabelid, joonised, ekraanipildid jmt.

Praktilise töö kirjaliku osa põhiosa teksti pikkus on 5 lehekülge.

4.5.1. Praktilise töö kirjaliku osa sisu on eksami/esinemise kavas olevate teoste kirjeldamine ja analüüs

Juhul kui õpilane valib praktilise töö kirjaliku osa sisuks eksamil/esinemisel kavas olevate teoste kirjeldamise ja analüüsi, sisaldab töö põhiosa järgmist:

- kirjutada tuleb 1–3 teosest: kontserdist (nendest osadest, mida eksamil esitatakse), polüfoonilisest ja/või virtuoospalast ja eesti helilooja teosest (erandiks on koorijuhid),
- kes võivad asendada (koori)kontserdi mõne suurvormi või tsüklilise teose osadega;
- oluline on kirjutada lühidalt heliloojast ja teose taustast helilooja loomingu vaates ning põhjendada, miks antud teos on eksami kavasse valitud. Seejärel tuleb pikemalt lahti kirjutada teose õppimise protsessist, vormist ja interpretatsiooni probleemidest.
- tähelepanu tuleb pöörata käsitluse värskusele, mitte korrata levinud lähenemisviise ega mitte refereerida suuremahuliselt heliloojate elulugusid;
- töös on oluline kasutada juhendaja kaasabil leitud asjatundlikku kirjandust ja sellele ka viidata, seejuures *Google Translate*'i ja keelemudelite (nt Chat GPT) kasutamine ei ole soositud, kuid kui on kasutatud, peab selle töösse märkima;
- lisaks veebiallikatele tuleb kasutada ka trükiseid (ajakirju, leksikone, õpikuid, raamatuid);
- repertuaarivalikus ja interpretatsiooniprobleemide lahendamisel annavad nõu erialaõpetajad.

4.5.2. Praktilise töö sisu ja eneserefleksioon

Mõiste „refleksioon“ tuleb ladinakeelsest sõnast *reflexio*, mis tähendab peegeldust. Arukas inimene pingutab selle nimel, et tema tegevusel oleks mõte. Samas kipub igapäevases tegutsemises fookus kaduma; samuti ei rahulda alati lõpptulemus, olgugi et pingutus oli väga suur.

Juhul kui õpilane valib praktilise töö kirjaliku osa sisuks eneseanalüüsi, võib töö põhiosas lahendada järgmiselt:

- fokuseerin oma ülesande (nt esinemine, eksam);
- teadvustan (panen kirja) kõik tegevused, mida teadlikult teen ülesande õnnestumiseks (muuhulgas oleks väga huvitav statistiline info: mitu harjutustundi reaalselt kulus just selle soorituse ettevalmistamisel; selleks võib kasutada ka moodsat tehnoloogiat, on olemas nt rakendus Toggle Track);
- kirjeldan enda tundeid ja hoiakuid, mis valitsevad soorituse ajal;
- vaatan tagasi ja leian üles kohad, kus mu pingutused olid lõppsoorituse seisukohalt kasulikud, kus kasutud;
- kuidas saan seda kogemust tulevikus kasutada.

Lisaks võib anda ülevaate teistelt saadud tagasisidest, arutleda, milliseid vaimse või füüsilise tervise turgutamise meetodeid saab muusik enda aitamiseks kasutada, kuidas on mõistlik harjutada jmt.

Sellise eneseanalüüsi eesmärk on õppida eristama olulist ebaolulisest ning end teadlikult oma valitud teekonnal (muusikuks saamisel) arendada.

Kuna praktilise töö kirjalikul osal võib olla ka mitu autorit, siis sobib siin praktiliseks tööks valida nt kammeransambli esinemine, ansambli liikmed on seega töö autorid, kes saavad omvahel ülesanded jagada ja ühiselt nii tööd kirjutada kui ka esitleda.

4.5.3. Praktilise töö kirjaliku osa sisu on muusikalise sündmuse korraldamine.

Juhul kui õpilane valib praktilise töö kirjaliku osa sisuks muusikasündmuse korraldamise, selle kunstilise juhtimise vmt, käsitleb töö põhiosa järgmisi nüansse:

- planeerimine
- kokkulepete sõlmimine
- koostööpartnerite leidmine
- ruumid
- proovigraafik
- reklaam ja teavitatus
- sündmuse kava koostamine
- sündmuse toimumine: aeg, koht, osalejad, kulg, takistused ja õnnestumised
- millist tagasisidet saadi
- mida teha järgmisel korral teisiti, mida kogemusest õpiti
- kirjatöö teoreetilise baasina võib teha sissejuhatuse loomemajandusse, käsitleda autoriõigusi jmt.

4.6. Kokkuvõte / abstract

Kokkuvõttes tuleb lühidalt esitada töö põhiosas saadud peamised tulemused, järeldused, hinnangud, arvamused, ettepanekud. Kokkuvõttes ei tohi ilmned uut infot või vaatenurka, mida eelnevalt töö jooksul pole käsitletud.

Kokkuvõttes peab olema kajastatud autori panus praktilise töö ja selle kirjaliku osa koostamisel, lisada võib hinnangu oma tehtud tööle.

Kokkuvõte ehk abstrakt (*abstract*) tuleb esitada ka A-võõrkeeles, milleks MUBAs on inglise keel.

4.7. Kasutatud kirjandus / allikad

Kasutatud kirjanduse (sh veebiallikate) nimekiri tuleb järjestada tähestiku järgi teoste või artiklite autorite perekonnanime alusel. Sama autori teosed järjestatakse kronoloogiliselt. Kui väljaandel puudub autor, tuleb alustada väljaande pealkirjast ja see paigutada nimekirja vastavalt tähestikule. Vt viitamisjuhendit [LISA 3](#).

Allikad ei tohi piirduda veebientsüklopeediatega (sh Vikipeedia).

4.8. Lisad

Vajadusel liidetakse tööle lisad, nende hulgas võib olla ka heli- või andmekandjaid (nt CD-plaat või mälupulk, trükitud noot jpm). Olenevalt töö teemast saab lisadesse paigutada mahukad illustreerivad materjalid, analüüsitavad seadused, kasutatud küsimustikud jms – kõik selle, mis hõlbustab lugejal töö mõistmist, aga põhitekstis oleks liiga koormav. Lisadele tuleb põhitekstis viidata (näit. vt [LISA 1](#)). Lisad loetletakse sisukorras ühekaupa, nummerdatakse iseseisvalt vasakusse ülanurka ([LISA 1](#), [LISA 2](#) jne) ja pealkirjastatakse, lisade pealkirjad märgitakse ka sisukorda.

5. VORMISTAMISNÕUDED, TÖÖ KEEL JA STIIL

5.1. Kirjaliku töö vormistusnõuded

- põhitekst reavahega 1,5 ja kirja suurus Times New Roman 12 punkti;
- tekst on rööpjoondatud;
- esmatasandi pealkirjad on läbivalt suurte tähtedega ja algavad uult lehelt;
- alapealkirjad on suure algustähega ja väikeste tähtedega;
- peatükkide pealkirjad on paksus kirjas ja suuruses 14 pt,
- alapeatükkide pealkirjad on samuti paksus kirjas, aga 12 pt;
- peatüki ja alapeatüki pealkirja järel ei ole punkti;
- uue lõigu alustamisel ei kasutata taandrida, aga võib jätta lõikude vahele ühe tühja rea.

5.2. Tabelid ja joonised

Tabeleid kasutatakse arvandmete kompaktseks esitamiseks. Igal tabelil on pealkiri. Tabel peab olema mõistetav ilma teksti abita. Kõik lühendid tuleb lahti seletada tabeli all olevates märkustes, samuti vajadusel viidata allikale või autorile. Tabel peab sisaldama korrektselt paigutatud veergude ja ridade pealkirju. Informatiivne tabel on selline, mis täiendab teksti, mitte ei korda seda. Iga tabelile tuleb tekstis viidata ning osutada, millele selles tabelis tähelepanu pöörata.

Töö kõik tabelid tuleb nummerdada läbiva numeratsiooniga vastavalt viitamise järjekorrale tekstis. Tabel tuleb paigutada võimalikult selle tekstilõigu järele, milles talle viidatakse. Viide esitatakse sulgudes (vt Tabel 1).

Näide:

Tabel 1. Jahu keemiline koostis, % kuivainest. Allikas: Leibur, 2015

Jahu sort	Pentosaanid	Tärklis	Valgud	Rasvad	Suhkur	Tselluloos	Mineraalained
Nisujahu							
Tüüp 550	1,95	79,0	12,0	0,8	1,8	0,1	0,55
Tüüp 812	2,5	77,5	14,0	1,5	2,0	0,3	0,75
Tüüp 1050	3,5	71,0	14,5	1,9	2,8	0,8	1,25
Tüüp 1600	7,2	66,0	16,0	2,1	4,0	2,3	1,90
Rukkijahu							
Püütl	4,5	73,5	9,0	1,1	4,7	0,4	0,75
Kroovjahu	6,0	67,0	10,5	1,7	5,5	1,3	1,45
Lihtjahu	8,5	62,0	13,5	1,9	6,5	2,2	1,90

Kõiki töös esinevaid graafilisi kujundeid (**graafikud, diagrammid, skeemid, joonised**), aga ka **geograafilisi kaarte, fotosid jm nimetatakse joonisteks**. Igal joonisel peab olema allkiri, mis on joonisel kujutatud lakooniline sõnastus, vajadusel viidatakse allikale või autorile. Kõik joonised nummerdatakse vastavalt viitamise järjekorrale tekstis. Viide esitatakse sulgudes (vt Joonis 1). Joonis tuleb paigutada võimalikult selle tekstilõigu järele, milles talle viidatakse.

Näide:

Joonis 1. Eestlaste huvi Euroopa Liidu riikides töötamise vastu 2001.a andmetel. Allikas: Postimees, 2001

5.3. Keelenõuded

Keeleliste küsimuste puhul on soovitatav kasutada Eesti Keele Instituudi veebilehel olevaid materjale (<https://eki.ee/>, <https://sonaveeb.ee/>), samuti eesti keele käsiraamatut. Alljärgnevalt on toodud aga olulised ja enamlevinud keelejuhtumid, mida ikka ja jälle muusikaga seotud kirjanduses esineb.

Kaldkirja ehk kursiivi (*italic*) kasutatakse kahel juhul:

- 1) võõrkeelsete terminite, žanrite ja sõnade puhul;
- 2) kirjanduse nimestikus väljaannete pealkirjade vormistamisel. Kursiivi ei kasutata koos jutumärkidega. Kaldkirjas on võõrkeelsed terminid ja žanrid: nt *diminuendo*, *staccato*, *vibrato*, *opus* (lühendatult *op.*), *chaconne*.

Seega on püstkirjas:

- Helistike ja pillikeelte nimetused: D-duur, d-moll, D-keel.
- Institutsioonide nimetused (olenemata keelest): Guildhall School for Drama and Music
- Ajakirjandusväljaannete pealkirjad: kultuurileht Sirp
- Ansamblite, kollektiivide nimed: Hortus Musicus, London Symphony Orchestra

NB! Omaette nõuded on **kirjanduse nimestiku** vormistamisel: seal on **kõikide** väljaannete (raamat, kogumik, ajaleht jms) pealkirjad kursiivis, olenemata keelest. NB! Artiklite pealkirjad on püstkirjas.

Teoste pealkirjad ja žanride kirjutamine

Teoste pealkirjad tekstis on püstkirjas ja jutumärkides, olenemata keelest. Kui tegemist on muusikažanritega (sonaat, kontsert, missa, reekviem jms), jutumärke ei panda ja sõna algul on

väiketäht (Sibeliuse viulikontsert, Beethoveni sonaat klaverile ja viiulile nr 5 F-duur *op.* 24 või Beethoveni viies sonaat klaverile ja viiulile F-duur *op.* 24).

Lauseid eristavad tühikud, st pärast eelmise lause lõpupunkti on tühik. Üldjuhul ongi pärast punkti tühik, näit 1930. aastal. Erandid:

- v.a (väljaarvatud) jt lühendid
- 5.–6. klass (esimesel juhul ei ole tühikut, teisel on)
- 27.–28. mai (sama)

Järgarvude puhul tuleb kasutada punkti: 1930. aastal, 1930. aastatel. Aga võib kirjutada ka 1930ndate muusika (mitte 1930ndate aastate).

Tühikud esinevad ka pärast koma, semikoolonit, koolonit jne.

Kriipsud. Tuleb eristada sidekriipsu (ei ole tühikuid, v.a. liitsõna lühendamisel – Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia) ja mõttekriipsu (tühik on mõlemal pool kriipsu ja kriips ise on pikem, vt eelmine näide sulgudes).

Kuidas kirjutada heliloojate **eluaastad** (jälgi ka tühikuid):

- 7. august 1930 – 21. jaanuar 2017
- 1930–1917

Nurksulud [] tähistavad töö autori (st õpilase) kommentaari, parandust, väljajätet tsitaadi sees. Väljajätet tähistatakse [---] või [...].

Jutumärgid. Põhitekstis on pealkirjad jutumärkides ja esisuurtähega, näiteks: raamat „Lauldud sõna“, tantsisime „Tuljakut“ ja „Targa rehealust“; XI noorte laulu- ja tantsupidu „Maa ja ilm“, klassikaraadio saade „Helikaja“.

Lühendid. Eestikeelses tekstis üldtuntud lühendite lõppu punkti ei panda: lk, vt. Kui ilma punktita täheühend midagi tähendab, siis tuleb punkti kasutada: v.a, k.a, e.m.a. jt.

Võõrkeelsete lühendite puhul tuleb kasutada punkti: tekstis *op.*, kirjanduse nimekirjas *pp.* (pages), S. (Seite – sks k lehekül), ed. (editor), Hrsg. (toim.).

Nimed. Kõik tekstis esinevad nimed tuleb esmamainimisel esitada täisnimena, st eesnimi ja perekonnanimi. **Edaspidi piisab perekonnanimest**. Juhul, kui on sama perekonnanimega autoreid vms, tuleb segaduse vältimiseks kasutada eesnimetähte või vajadusel eesnimi välja kirjutada (L. Peterson, Maria Peterson, Marius Peterson).

5.4. Refereerimine ja tsiteerimine; plagiaat

Kasutades töös kellegi teise teksti või materjali, tuleb viidata autorile. Kui teise autori teksti kasutatakse algses sõnastuses, on tegemist **tsitaadiga** ja see tuleb vastavalt tähistada - algses sõnastuses tekst asetatakse jutumärkidesse ja lisatakse viide autorile.

Üldiselt on soovitatav pigem kokkuvõtlikult ja oma sõnadega **refereerida** kui palju ja pikalt tsiteerida. Ulatuslikud tsitaadid võivad jätta mulje, et töö autor pole neid ise enda jaoks lahti mõtestanud. Tsitaat tuleb panna tsiteerija arutlevasse konteksti, seda kas sisse juhatada, kommenteerida, edasi arutleda vms.

Loomevargus ehk plagiaat on teiste autorite kirjutiste, nende osade või neis sisalduvate lausete, mõtete ja ideede esitamine oma kirjaliku tööna või selle osana ilma nõuetekohase akadeemilise viitamiseta. Siia kuuluvad muuhulgas kõik kirjalikud tööd (nii paberil kui elektroonsed), mis kas täielikult või valdavas ning töö sisu seisukohalt olulises osas ei ole töö autori poolt koostatud. Plagiaadi vältimise eest vastutab **töö autor**.

5.4.1. Viitamine

MUBA gümnaasiumi kirjaliku töö viitamisjuhend on kujundatud [Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia viitamisjuhendi](#) eeskujul, kuivõrd suur osa MUBA vilistlastest astub EMTAsse.

Oluline on aru saada, et viitamisüsteeme on mitmeid, ka Eesti ülikoolides ja teadusajakirjanduses on kasutusel erinevaid. Käesoleva töö puhul tuleb kasutada APA süsteemi, mille viitamisnäited on toodud [LISA 3](#).

Viitama peab kõigile töö koostamisel kasutatud ning teiste poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele; samuti üldiselt teadaolevatele andmetele, mis on vaieldavad või mitmeti tõlgendatavad või kui ühest allikast kasutatakse palju infot. Viidata tuleb internetist võetud lausetele, lõikudele, ideedele, mõtetele ja andmetele; mitte-tekstilisele materjalile, nt kaartidele, tabelitele, nootidele jne; suulistes ettekannetes, sealhulgas loengutes kuulnud informatsioonile; kui töös kasutatud laused, mõtted või ideed on saadud vestlusest teiste isikutega ning neile ideedele tuginetakse olulises osas. Viide peab olema vormistatud nii, et lugejal oleks vastav allikas või väljaanne kergesti leitav, vt näited [LISA 3](#).

Teksti sees viitamiseks on mitu võimalust, kuid ühe töö piires tuleb kasutada vaid üht valitud viitamisüsteemi.

Lühiviide: viidatava teksti järel sulgudes seisab autori perekonnanimi, teose väljaandmisaasta ning pärast koolonit ja tühikut leheküljenumber või numbrid, näiteks (Ross 2003: 57). Viide on teksti **sees**, kohe selle lause lõpus **enne** punkti, milles kasutatakse vastavat teost.

Viidatud teoste täielikud kirjed on töö lõpus kirjanduse loetelus. Kui töö piires esineb mitu sama perekonnanimega autorit, tuleb lühikirjesse lisada eesnime täht: (Normet, I. 2002: 77) ja (Normet, L. 1990: 15–16) Kui autoreid on kaks või kolm, tuleb kõiki mainida ja eristada semikooloniga: (Saro; Pappel 2008: 15) Kui autoreid on rohkem kui kolm, piisab esimese mainimisest ning lühendi jt lisamisest: (Lippus jt 1995: 20)

Kirjanduse nimestikus on eesnimed kõigil autoritel välja kirjutatud. (Kui täisnime pole võimalik kindlaks teha, jääb nii, nagu on tiitellehel).

Viiteks vajalikud andmed leiduvad enamasti väljaande tiitellehel ja selle pöördel.

Nootidele, helisalvestistele ja nende saatematerjalile (plaadiümbrised, CD-vihikud) viidatakse nagu teistelegi publikatsioonidele. Samuti võib viidata ettekannetele, sel juhul tuleb peale autori ja ettekande pealkirja märkida konverentsi vms ürituse nimi ning toimumisaeg ja koht.

6. TÖÖ KAITSMINE JA HINDAMINE

Hindamismudeli ülesandeks on hinnata õpilase panust töö tegemisse, analüüsivõimet, tähtaegadest kinni pidamist. Hindamismudel on mõeldud õpilastele täpsema tagasiside andmiseks. Hindamise aluseks on kooli poolt vastu võetud praktilise töö juhend ja sellest nõuetekohane kinnipidamine.

Tööd hindab praktilise töö hindamismudelit (vt [6.2. Hindamismudel](#)) aluseks võttes kaitsmiskomisjon. Praktilise töö kaitsmiseks on vaja igas kriteeriumis vähemalt hinne 3 saada, st kui mõni kriteerium hinnatakse hindegaga 2/1, siis töö ei ole valminud või kaitstud.

Kui uurimis- või praktilist tööd on hinnatud mitterahuldava hindegaga, antakse õpilasele võimalus korduvaks uurimis- või praktilise töö ettevalmistamiseks ja kaitsmiseks.

Kaitsmispäeval puudunud õpilaste, samuti täiendamiseks tagasilükatud ja tähtajaks esitamata jäänud tööde kaitsmine toimub õppeaasta lõpul, kuupäeva määrab direktor.

Kui õpilane ei ole kaitsnud oma praktilist tööd ka järelkaitsmisel, jääb õpilasel õigus taotleda avalduse alusel õppenõukogult võimalust kaitsta oma töö 12. klassis või juba järgmise lennuga.

6.1. Praktilise töö esitamise tähtaeg ja hindamine

Praktilise töö **kirjaliku osa** hindamine toimub pärast esitlust. Hindamisel võetakse mh arvesse juhendaja hinnangut õpilase tegevusele praktilise töö ettevalmistamisel.

Praktilise töö kirjaliku osa hindamisel kasutatakse numbreid viiepallisüsteemis, kus:

- hinne „5“ („väga hea“) saab õpilane, kelle praktiline tegevus ja kirjalik töö on loogiline ja mõtestatud, tegevuses ilmneb omandatu iseseisev ja loov rakendamine; töö valmib järgjärguliselt ajakava silmas pidades;
- hinne „4“ („hea“) saab õpilane, kelle praktiline tegevus ja kirjalik töö on üldiselt õige, loogiline ja mõtestatud, kuid pole täielik või esineb väiksemaid eksimusi, praktilises tegevuses jääb mõnel määral puudu iseseisvusest; töö on sündinud üldiselt ajakavast kinni pidades;
- hinne „3“ („rahuldav“) saab õpilane, kelle praktiline tegevus ja kirjalik töö on põhiosas õige, põhioskused on omandatud, kuid teadmiste rakendamisel praktilises tegevuses esineb raskusi; ajakavast ei ole kinni peetud, kirjalik osa on valminud kiirustades ja „viimasel minutil“;
- hinne „2“ („puudulik“) saab õpilane, kelle praktilises tegevuses ja kirjalikus töös on olulisi puudusi ja eksimusi;
- hinne „1“ („nõrk“) saab õpilane, kellel teadmised ja oskused sootuks puuduvad, kes ei esita oma tööd või kes esitab oma töö pähe plagiadi.

Lisaks numbrilisele hindamisele on soovitatav anda õpilasele suulist tagasisidet pärast esitlust.

Praktilise töö kirjaliku osa hinnet ei mõjuta hinne, mille õpilane on saanud praktilise töö eest, juhul kui sündmuseks on eriala- vm eksam. Praktilise töö lõpphinne osakaal jaguneb: 80% praktiline töö ja 20% kirjalik osa, seejuures mõlemad peavad olema sooritatud positiivsele hindele.

Praktilise töö kirjalik osa tuleb digitaalsel kujul – digiallkirjastatud pdf – koordinaatorile esitada hiljemalt nädal enne esitluse toimumist.

6.2. Hindamismudel

nr	Kriteerium / Hinded	5	4	3	2/1
1.	Teema valdamine	On omandanud väga heal tasemel erialased pädevused. Töö kajastab valitud teemat.	On omandanud heal tasemel erialased pädevused. Õpilane valdab teemat, töös mõned ebatäpsused.	On omandanud rahuldaval tasemel erialased pädevused. Töö seotus antud teemaga küsitav.	Ei ole omandanud vajalikku erialast pädevust. Töö ei vasta teemale.
2.	Loomingulisus	Õpilane on teemale lähenenud väga loominguliselt ja uudset, isikupärane väljenduslaad.	Õpilane on kasutanud mõningal määral uudeid elemente, võimetekohased ideed, kuid puudub isikupärane lahendus.	Teemale on lähenetud traditsiooniliselt, praktilise töö idee ja teostus on vastuoluline.	Teemale on lähenetud trafaretselt, puudub loomingulisus.
3.	Tehniline teostus	Suurepärased praktilise töö tehnilise teostuse oskused, kasutatud on mitmeid erinevaid tehnilisi võtteid, mis omavahel sujuvalt ühendatud, esteetiliselt korrektne vormistus.	Hea praktilise töö tehniline teostus, võimeid on enamaks kui esitatud, korrektne vormistus.	Praktilise töö autori tehnilised oskused on tagasihoidlikud, praktiline töö on teostatud lohakalt.	Praktiline töö on poolik, osaliselt teostamata või silmatorkavalt lohakalt vormistatud.
4.	Sisu ja vorm	Tasakaalustatud praktilise töö sisu ja vormistuse hea kooskõla.	Sisu ja vorm kooskõlas, kuid eiratud on mõningaid koolipoolseid praktilise töö juhise nõudeid.	Sisu ja vorm pole kooskõlas, praktiline töö on korrektselt esitamata, pole järgitud koolipoolseid praktilise töö juhise nõudeid.	Esitamata praktiline töö, eiratud on kõiki koolipoolseid praktilise töö juhendi punkte.
5.	Kirjalik kokkuvõte	Töö on korrektselt vormistatud. Juhendist lähtuvatest nõuetest on täpselt kinni peetud.	Järgitud on praktilise töö juhendi nõudeid, esineb väiksemaid vigu.	Puudulikult vormistatud, pealiskaudne.	Töö on vormistamata. Puuduvad olulised osad.
6.	Koostöö juhendajaga	Koostöö on olnud sujuv, õpilane on olnud aktiivne osapool, tähtaegadest on kinni peetud.	Õpilane ei ole alati arvestanud juhendaja ettepanekutega, koostöö puudulik, tähtaegadest pole alati kinni peetud.	Õpilane on olnud passiivne, panus töösse väike, koostöö ei ole sujunud, tähtaegadest pole kinni peetud.	Koostöö ei toimi, puudub õpilase panus töösse.
7.	Kaitsmine	Esitlus on selge, süsteemne ning küsimustele vastamine näitab teema valdamist. Kaitsekõne on ammendav, esitlusmaterjal atraktiivne ja ajast on kinni peetud.	Esitlusmaterjal puudulik, esinemine ebakindel, küsimustele vastamisel esineb raskusi	Puudub asjakohane näitlik materjal või on esitlusmaterjal puudulik, esitluse käigus loetakse tekst maha, küsimustele vastamisel esineb suuri raskusi, ajast ei peeta kinni.	Kaitsekõne ei vasta nõuetele, diskussiooni ei toimu.

LISAD

LISA 1. TIITELLEHE NÄIDIS

Tallinna Muusika- ja Balletikool

(keskjoondus, 14 punkti)

PRAKTILISE TÖÖ KIRJALIK OSA

(keskjoondus, 14-16 punkti bold suured tähed)

Täpsustav alapealkiri (milles seisnes praktiline töö)

(keskjoondus, 14 punkti)

Tiina Kask, 11. klass

Juhendaja: Peeter Tamm

(paremjoondus, 14 punkti)

Tallinn 2024

(keskjoondus, 14 punkti)

LISA 2. SISUKORRA NÄIDIS

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. ÕHUSAASTE	6
2. HAPPEVIHMAD	8
2.1. Happelisuse mõõtmine	9
2.2. Happevihmade projekt	10
2.3. Happevihmade uurimine Kiilis	10
2.3.1. Seirejaam ja mõõtmised	10
2.3.2. Lähimad saasteallikad	13
2.3.3. Mõõtmistulemused ja järeldused	15
3. TAHKED SAASTEAINED	19
3.1. Suitsukoonla tiheduse hindamise meetod	22
3.2. Tolmuimejameetod	23
3.2.1. Mõõtmismetoodika	24
3.2.2. Mõõtmiste läbiviimine	25
3.2.3. Mõõtmistulemused ja nende analüüs.....	28
KOKKUVÕTE	30
SUMMARY	31
KASUTATUD KIRJANDUS	32
LISAD	33
LISA 1. Mõõtmisprotokollid	33
LISA 2. Õhusaasteallikate kaart	41

LISA 3. VIITAMINE, KIRJANDUSE NIMEKIRI - NÄITED

Näide 1. Raamat

- Meie esivanemad kutsusid oma meistrimehi seppadeks, mis on käsitöölise vanim eestikeelne nimetus kohalikes allikates (Kaplinski 1995: 30).
- Küllike Kaplinski märgib oma raamatus järgmist: „Peale puuseppade, puunikerdajate ja maalrite on Tallinna tiserite huvid pörkunud siin ajuti töötanud orelimeistrite omadega, kes lisaks põhitööle üritasid agaralt lisa teenida tiseri- ja nikerdajatööga.“ (Kaplinski 1995: 31) (NB! **Pärast** koolonit on tühik.)
- Kirjanduse **nimestikus** tuleb kirjed koostada vastavalt sellele viitamissüsteemile, esitades kõigepealt autori perekonna- ja eesnime ning siis ilmumisaasta. Sellele järgneb raamatu pealkiri kaldkirjas. Lõpuks on ilmumiskoht ja kirjastuse nimi, eraldatud kooloniga.

Näide: Kaplinski, Küllike 1995. *Tallinn – meistrite linn*. Tallinn: Koolibri

Näide 2. Artikkel kogumikus

Kui viidatakse **artiklile**, jääb lühiviite vormistus samaks: autori perekonnanimi, teose väljaandmisaasta ning pärast koolonit ja tühikut ka **leheküljenumber**. Näiteks:

- Lavastuse keerukat vormilist struktuuri antakse edasi nii video kui ka näitleja keha ning miimika abil, millele vastandub „Hamleti“ sõnumi lihtsus (Kaus 2007: 98).

Ning töö lõpus olevas kirjanduse nimestikus on viide täielikul kujul:

- Kaus, Jan 2007. Vormilt ülekeev, sisult universaalne. – *Teatrielu 2006*. Toim. Madis Kolk. Tallinn: Eesti Teatriliit, lk 94–107.

Kui viitate konkreetse autori artiklile **kavalehes**, on see nagu kogumiku artikkel. Igal juhul tuleb mainida kirjes, et tegemist on kavalehega.

Näide 3. Artikkel ajakirjas

Tekstis on viide samasugune kui raamatule või kogumikule:

- Ühtlasi täitis Dörptsche Zeitung kuulutuslehe funktsiooni (Jürjo 1989: 345).

Kirjanduse nimestikus:

- Jürjo, Indrek 1989. Tartu vanim ajaleht XVIII sajandi lõpul. – *Keel ja Kirjandus*. Nr. 6, lk 343–350.

Näide 4. Veebiallikad

Ka siin on kriteeriumiks, et viite ja kirje järgi peab olema vastav allikas või väljaanne kergesti leitav. Vormistuspõhimõtted on samad, ent tuleb lisada elektrooniline aadress. Teksti sees lühiviitena lühike veebiaadress koos **vaatamise kuupäevaga**:

- (www.concert.ee, vaadatud 1.09.2014)

Kirjanduse nimekirjas:

- Rosen, Charles 2002. Should we adore Adorno? – *New York Review of Books*. Online Edition, 24. oktoober, <http://www.nybooks.com/articles/15769>, vaadatud 9.02.2009.

NB! Miks on vaja märkida vaatamise kuupäev? Sest veebiallikad võivad ühel hetkel kaduda, seega on oluline teada, millal materjal oli kättesaadav.

Näide 5. Artikkel ajalehes

Kirjanduse nimekirjas:

- Paalma, Vilma 1994. 168 aastat Tallinna-Rossinit. – *Kultuurileht*. 22.02, lk 8.

Näide 6. Artikkel entsüklopeedias

NB! Mitmeköitelise väljaande puhul tingimata märkida **köide!** (Lühendamine: köide – kd, volume – Vol., Band – Bd.)

- Lippus, Urve 2001. Estonia. Art music. – *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. Second edition. Ed. by Stanley Sadie. Vol. 8. London: Macmillan, pp. 250–251.

Näide 9. Intervjuud

Alati tuleb nimetada **intervjueeritava nimi** ning intervjuu **kuupäev**, seda nii viites kui ka allikate nimestikus.

Tekstis:

- Muusika aitab tal lavastust raamida (Karusoo, intervjuu 29.10.1999).

Allikate nimestikus:

- Karusoo, Merle 29.10.1999 (intervjuud)

Näide 10. CD kui allikas

Kirjanduse nimestikus:

- *Gustav Mahler. Symphonie No. 8* 1995. Berliner Philharmoniker, cond. Claudio Abbado. Cheryl Studer, Sylvia McNair, Andrea Rost, Anne Sofie von Otter, Rosemarie Lang, Peter Seiffert, Bryn Terfel, Jan-Hendrik Rootering; Rundfunkchor Berlin, Prager Philharmonischer Chor, Tölzer Knabenchor. Berlin, Philharmonie, Grosser Saal, 1994. CD Deutsche Grammophon 445 843-2.

Näide 11. Noodiväljaanne on allikas

- *Gustav Mahler. Symphonie No. 8* 1977. Partitur. Budapest: Musica; Wien: Universal Edition. 6

Kui on oluline, kes on nooti toimetanud (redigeerinud), tuleb see lisada:

Franz Schubert. Sonaten für Klavier und Violine 1973. Red. Monika Holl, David Oistrakh. Wien: Wiener Urtext Edition.

Näide 12. Tehisintellekt

- *Kasutasin selle töö koostamise käigus ChatGPT-d ideede kogumiseks / teksti toimetamiseks. Tekstirobotisse sisestati järgmised viibad^[2]: „[---]“. Saadud väljund oli järgmine: „[---]“. Muutsin väljundit järgmiselt: [---].*
- *Järgnev definitsioon põhineb ChatGPT 22. aprilli 2023. aasta vastusel küsimusele „Mis on keelemudel?“. Tulemus oli järgmine: „[---]“ (OpenAI, 2023; vt täisteksti lisas X).*

Tekstisisene viitamine sõltub viitamisstiilist. Soovitatakse tekstiroboti kasutamisele viidata kui suhtlusele sellega (vt näide 3), sest tekstirobot ei ole avaldatud allikas, vaid tekstiloomise mudel, mis võib olenevalt suhtlusolukorrast anda erinevaid vastuseid. Tehisintellekti kasutamine töös peaks olema kirjeldatud metoodika või protsessi kirjelduse peatükis.

- *Kasutasin kodutöös ChatGPT-d (OpenAI, isiklik suhtlus, 28.04.2023), et saada ideid klienditeeninduse arendamiseks. ChatGPT on tehisintellektil põhinev tekstigeneraator, mida arendab OpenAI (2023).*

^[2] viip – interaktiivses programmis (kirjalikult) edastatud tavakeeles teade, sõnum või juhend (nt keelemudeli robotiga vesteldes), *prompt* (ingl.k) (Sõnaveeb, 2023)